

й інші суспільні об'єднання здатні без держави дотримуватися моральних загальноприйнятих норм співжиття й виховувати їх у громадян. Держава ж поєднує громадян у межах правових норм і забезпечує дотримання законів усіма громадянами, реалізуючи їхню волю. Найбільш демократичною державою, за І. Кантом, є республіка. Вона дозволяє проводити в життя принципи свободи й соціальної справедливості.

В основі парадигми громадянського суспільства мусять бути покладені принципи свободи індивіда, його рівності й самоодстантності. Формування громадянського суспільства, згідно з І. Кантом, рух до більш повного втілення правових норм свободи й рівності громадян, наближення до вічного миру. Функціонування громадянського суспільства німецький мислитель пов'язує з правовою державою й становленням європейської спільноти народів. Підсумовуючи, слід зазначити, що, на думку мислителя, громадянське суспільство будується лише на інди-

видуальних цінностях громадянського миру і являє собою узагальнену константу для всього людства, вершиною якого є царство чесноти - категоричний імператив. Таким чином, німецький філософ поставив у центр громадського життя людину, що зобов'язана відстоювати волю власних інтересів від влади, держави, захищати цивільні права й високе моральне звання громадянина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аристотель. Політика // Аристотель. Сочинения : в 4-х тт. / Аристотель ; [пер. С. А. Жебелева]. - М. : Мысль, 1983. - Т. 4.
2. Гоббс Т. Бегемот / Т. Гоббс. - К. : Абрис, 1996.
3. Локк Дж. Два трактата о правлении // Локк Дж. Сочинения : в 3-х тт. / Дж. Локк. - М. : Мысль, 1988. - Т. 3.
4. Ferguson A. An Essay on the History of Civil Society / A. Ferguson. - Cambridge : Cambridge University Press, 1995.

Закінчення статті - № 1 (115) січень-лютий 2012 р.

A. Bilous

CONCEPT OF CIVIL SOCIETY IN THE HISTORY OF EUROPEAN PHILOSOPHICAL THOUGHT

The article is devoted to the comprehension of the European tradition in the interpretation of civil society concept. In the proposed exploration the determinants and factors of evolution necessity of mentioned concept in the context of European theoretical field are focused.

Key words: civil society, democracy, public and private, state, power.

© А. Білоус

Надійшла до редакції 14.11.2011

УДК 1:316.3

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ ЧЕСНОТИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СТАБІЛЬНОГО ДІЛОВОГО КОЛЕКТИВУ

ОЛЕКСАНДР КОВНЄРОВ,

аспірант Слов'янського державного педагогічного університету

У статті виконано історико-філософський аналіз місця справедливості як соціальної чесноти в процесі формування стабільного ділового колективу. Доведено, що справедливість тут виступає не лише як орієнтир для індивідуальної поведінки фахівців, але і як норма існування колективу, запорука його стабільності.

Ключові слова: чеснота, справедливість, несправедливість, колектив, цінність, істина, комунікація, рівність, правдивість, совість, обов'язок, самокритичність.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Справедливість є вічною темою роздумів людини й метою її діяльності, актуальність же проблеми справедливості має зворотну сторону її вічності, зокрема, вона має свій конкретний смисл для кожного покоління. Суспільство, що знаходиться в стані реформування, особливо вразливе, нестійке та має

потребу в цементуючій ідеї. Ідея справедливості зараз особливо актуальна, та якщо вона поки не може претендувати на місце провідної, то духовна спадковість, традиційне розуміння ролі та місця справедливості в житті людини й суспільства створюють передумови для вирішення зазначеної задачі. Зокрема, ідея справедливості як один із виразів мо-

№ 7 (114) листопад-грудень 2011 р.

ральної свідомості та соціальної сутності людини виникла на певному етапі розвитку суспільства й має історичний характер. Вона породжена потребами людського співжиття, соціальними відносинами людей у процесі їх суспільно-трудової практики. Важливим джерелом соціальних почуттів людини, у тому числі й справедливості, є суспільна праця. "Розвиток праці з необхідності сприяв більш тісній згуртованості членів суспільства, - писав Ф. Енгельс, - оскільки завдяки їй стали частішими випадки взаємної підтримки, спільної діяльності, стала більше усвідомлюватися користь цієї спільної діяльності для кожного окремого члена" [8, с. 22-23].

Початок розгляду категорії "справедливість" поклали давньогрецькі філософи: Геракліт, Сократ, Платон, Аристотель, Епікур, стоїки, софісти. Потім це поняття неодноразово ставало предметом осмислення в роботах середньовічних мислителів, зокрема Фоми Аквінського, та філософів Нового Часу (Ф. Бекона, Г. Гроція, Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локка, І. Канта, Г.-В.Ф. Гегеля та ін.). Представники концептуально заангажованих соціально-філософських шкіл (марксистів, неопозитивістів, неогегельянців, екзистенціалістів) та інші також розглядали та всебічно аналізували названу категорію, інтерпретуючи кожен на свій манер відому із часів Просвітництва "теорію суспільного договору", у якому концепт справедливості є базовим.

Долучилися до розробки проблем справедливості й вітчизняні філософи, досліджуючи онтологічні та ціннісні парадигми соціального дискурсу (Є. Бистрицький, А. Єрмоленко, І. Кавалеров, О. Москаленко та ін.), феномен історичної свідомості та її світоглядні орієнтири (А. Бичко, І. Бичко, М. Дмитрієва, А. Добролюбовський), соціально-комунікативні трансформації сучасного українського дискурсу (В. Андрущенко, Е. Гансова, К. Жоль, М. Михальченко, С. Наумкіна та ін.).

Сьогодні ж, коли в глобальній масовій свідомості знову відбувається процес переоцінки цінностей, відчуженість до права й держави, а сенсом життя для багатьох стають влада, гроші, успішна кар'єра будь-яким шляхом, надзвичайно зростає актуальність наукової розробки проблеми справедливості в контексті формування та реалізації суспільних орієнтирів у процесі професійного становлення особистості та її інтеграції в трудовий колектив.

Мета статті - дослідити питання щодо місця справедливості як соціальної чесноти в процесі формування стабільного ділового колективу.

При цьому виняткового значення набувають ті чесноти, які передбачають певну домовленість між членами колективу щодо основних принципів, за якими вони будують свою поведінку.

Виклад основного матеріалу. Справедливості належить виняткове місце в процесі формування та підтримки стабільного ділового колективу. Вона є не лише одним із багатьох чинників, що регулюють взаємовідносини в організації. Це - загальний принцип упорядкування "життєвого світу" особистості, який обумовлює ієрархію всіх інших цінностей.

Тому не випадково, що багато мислителів, починаючи з Платона й Аристотеля, розглядали справедливість як соціальну чесноту, у якій інтегруються всі інші людські якості. Уже перші спроби осмислення поняття справедливості відобразили прагнення людей знайти міру в людських вчинках і діях, постійно зіставляючи їх із вимогами спільноти. Коли ця чеснота, будучи об'єктивно обумовленою, досягла пев-

ного рівня зрілості, з'явилися поняття справедливо-го й несправедливого. Основний принцип справедливості - відповідність між діянням і подякою, правами й обов'язками, працею і винагородою, злочинном і покаранням, заслугами та їх суспільним визнанням. Немає, мабуть, такої області людських відносин, де не порушувалося б питання про їхню справедливість або несправедливість [1, с. 7].

Узагалі ж справедливість - явище багатоаспектне й багатопланове. Залежно від контексту справедливості можна розглядати і як ідеал, і як чесноту, і як міру ставлення людини до Іншого, і як норму взаємовідносин у колективі.

Так, Джон Ролз, автор відомої книги "Теорія справедливості", порівнює справедливість з істиною: подібно до того, як істина є цінністю суспільної свідомості, так і справедливість - перша чеснота суспільних інститутів [9]. Тому крізь усю історію філософії червоною ниткою проходить думка, що справедливість - це те, що сприяє загальному благу.

Зокрема, Ю. Габермас використовує поняття справедливості для моделювання ситуації "ідеальної комунікації", у якій спілкування не спотворюється як зовнішнім, так і внутрішнім примусом, а констатується силою кращого аргументу, досягненням істинного взаєморозуміння, однакової поваги та солідарної відповідальності за кожного. Узагалі, дискурсивна концепція справедливості Ю. Габермаса - це міркування про те, яким чином мусить бути влаштоване сучасне суспільство, щоб забезпечити чесну співпрацю своїх громадян [2, с. 24-38].

У рамках зазначеної проблематики ми можемо поставити питання таким чином: як має бути влаштоване суспільство, щоб забезпечити справедливі відносини в професійних спільнотах, зокрема, як впливати на людей і вдосконалювати відносини з ними?

Таке питання щодня ставлять собі керівники різних рівнів, які хотіли б бачити своїх підлеглих справжніми професіоналами - продуктивними та мотивованими. Р. Г'юсман і Д. Гетфрід уважають, що дотримання принципів справедливості (або, як вони пишуть, урахування Фактора Справедливості) достатньо для забезпечення стабільності колективу. На їхню думку, Фактор Справедливості розшифровується через три Аксиоми справедливості, які ґрунтуються на тому, що люди оцінюють свої взаємовідносини шляхом порівняння, а саме: що вони вкладають і що отримують навзаєм. Нееквівалентність внеску й віддачі, згідно з другою Аксиомою справедливості, приводить до виникнення неспокою, внутрішніх переживань у зв'язку з тим, що переоцінка викликає відчуття провини, а недооцінка спричиняє відчуття образи.

Це призводить нас, як стверджують автори, до третьої Аксиоми справедливості, згідно з якою люди, незадоволені своїми взаєминами внаслідок низької віддачі, прагнуть відновити справедливість одним із трьох способів, зокрема, зменшуючи свій внесок, збільшуючи віддачу чи припиняючи взаємовідносини.

Таким чином, прагнення до справедливості - це основоположне й найбільш правильне пояснення поведінки людей. Для збереження справедливості у взаємовідносинах необхідно дотримуватися дещо модифікованого правила: "Роби для інших те, що вони хотіли б, щоб ти зробив для них" [3, с. 6-42].

Справедливість є предметом філософського дискурсу. Так, Отфрід Гюффе веде розмову про спільну

долю людства й, зокрема, про універсальну справедливість, яка починається з вимоги рівності, що формулюється як заборона сваволі та вимога неупередженості й виступає основою справедливої поведінки. Рівність ("кожен є насамперед людиною") у професійній сфері детермінує принцип продуктивності праці.

Далі Отфрід Гюфе характеризує принципи, які визначають особисту справедливість або добропорядність як для приватної, так і для посадової особи. "Припис закону такий: жити чесно, не ображати іншого, кожному віддавати належне". Другий принцип: "Ні з ким не чини несправедливо", - забороняє несправедливість щодо будь-кого, навіть якщо доведеться, як підкреслював І. Кант, "через це припинити відносини з іншими й уникати будь-якого суспільства" [4, с. 178-182].

Ми маємо чимало випадків, коли справедливість порівнюється різноманітними мислителями з іншими чеснотами вищого рівня, інколи навіть ототожнюється з ними. Так, наприклад, Дж. Ролз ототожнював справедливість і чесність. Важливою умовою реалізації справедливості є правдивість. Не випадково Аристотель називав лицемірство, нещирість головними ворогами справедливості. П. Гольбах на питання: "Які чесноти виникають із справедливості?", відповів: "Чесність і сумлінність, точність у виконанні обіцянок, щирість і правдивість" [5, с. 37-40].

З іншого боку, справедливість має вихід на інший рівень типології чеснот, що детермінується чеснотами совісті та обов'язку. Зокрема, совість вимагає розвиненого почуття справедливості, "сувора совість" - ознака неухильного прагнення до справедливості. У зрілої особистості совість і справедливість завжди існують разом, у нерозривній єдності. На думку І. Канта, "ніщо не обурює нас більше, ніж несправедливість; усі інші види зла ніщо в порівнянні з нею" [6, с. 101-105].

Справедливість невід'ємна від обов'язку. У нормативному характері моралі панує взаємозв'язок і нерозривність обов'язку і справедливості. Обов'язок в аспекті професійної етики завжди виступає в таких конкретних формах, як прагнення сумлінно працювати, нести відповідальність за колектив.

Ще однією з найважливіших ознак справедливості є самокритичність. Вона виражається в необхідності неупереджено й об'єктивно судити себе, знаходити сили для визнання власних помилок, для правильних оцінок своїх дій [2, с. 110-125].

Реалізація справедливості в повсякденному житті професійних колективів починається з принципу рівності керівників і підлеглих. Важливим моментом реалізації справедливості є регулювання внутрішньоколективних відносин через чітку організацію праці, правильний розподіл обов'язків між членами колективу, обґрунтування вимог до підлеглих з боку керівника, створення атмосфери товариства і взаємодопомоги, рішучу підтримку нового, передового, постійне покращення умов праці.

Не менш важливою умовою реалізації справедливості є створення в колективах умов для вільного обміну думками, полеміки, дискусій. Метод колективності керівництва також виступає однією з форм реалізації соціальної справедливості, бо дозволяє знайти правильне вирішення складних проблем, звести до мінімуму помилки в роботі.

Окремо слід указати на значення справедливості для створення доброзичливої соціально-психологічної атмосфери, без якої неможлива стабільність

ділового колективу. Створення умов для розвитку людських здібностей, для професійного зростання, для просування по службі - важливий крок у реалізації справедливості [2, с. 152-181].

Практика доводить, що не може бути справедливості там, де діє принцип "кожен за себе". Справедливість там, де діє принцип "один за всіх, усі за одного". Цей принцип не може вже за своєю сутністю породити байдуже ставлення до особистості, кожна людина стає реальною найбільшою цінністю. Відомий педагог В. О. Сухомлинський писав, що етичне начало, яке необхідно утверджувати в кожній людині - це, перш за все, здатність ставитися до людського життя як до найбільшого багатства; необхідно виховувати "такі взаємовідносини, сутністю і змістом яких є віддача духовних сил, творіння щастя однією людиною для іншої, тривога однієї людини за долю іншої" [7, с. 127].

Звичайно, справедливість досягається не завжди легко. Іноді людині доводиться долати багато труднощів, вести внутрішню боротьбу з різними мотивами, перш ніж переможе справедливість.

Сучасне життя з особливою наполегливістю потребує виховання керівних кадрів у дусі принциповості, об'єктивного, справедливого ставлення до людей. Особистий приклад керівника в боротьбі за справедливість багато в чому залежить від його здатності об'єктивно оцінювати стан справ на підприємстві, в установі, комерційній фірмі, чесно й відкрито визнавати помилки й недоліки. Суспільство дуже зацікавлене в тому, щоб керівник умів слухати й розуміти чужий біль, турботи, тривоги. Шанобливе ставлення до людей, уміння по-діловому прислухатися до голосу колективу, єдність слова і справи з боку керівника підвищують активність людей у боротьбі з несправедливістю.

У сучасних умовах у вирішенні проблеми виховання в людей уміння боротися за справедливість проти несправедливості все більше зростає роль професійного колективу. Ділова атмосфера в колективі включає людину в активну боротьбу з несправедливістю, і, навпаки, обстановкою байдужості та пасивності можна нейтралізувати, загальмувати активну діяльність людини. Таким чином, від обстановки в колективі багато в чому залежить виховання людей з активним справедливим характером. Саме в боротьбі за справедливість виявляється справжній колективізм. Тому така боротьба повинна стати обов'язковою умовою життя й діяльності кожного колективу [2, с. 196-203].

Історико-філософський аналіз досліджуваної проблеми дає підстави для **висновку**, що справедливість як соціальна чеснота функціонально виступає не лише як орієнтир для індивідуальної поведінки фахівців. Вона водночас перетворюється на норму існування колективу, обумовлюючи його стабільність. Лише таке спілкування членів колективу, яке засноване на засадах справедливості, може забезпечити розвиток їх внутрішнього потенціалу, знизити уразливість перед конфліктами та викликами зовнішнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гребеньков Г. В. Юридична етика / Г. В. Гребеньков. - [2-е вид.]. - К. : Алерта, 2005. - 211 с.
2. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості / Ю. Габермас. - Львів : Літопис, 2000. - 320 с.
3. Хьюсман Р. Фактор Справедливості, или "И это после

всего, что я для тебя сделал..." / Р. Хьюсман, Д. Хэтфилд. - М. : Знание, 1992. - С. 89.

4. Гюфе О. Справедливість і субсидарність / О. Гюфе. - К. : Альтерпрес, 2004. - 194 с.

5. Бербешкина З. А. Справедливость как социально-философская категория / З. А. Бербешкина. - М. : Мысль, 1983. - 204 с.

6. Ботвина Н. В. Міжнародні культурні традиції: мова та

етика ділової комунікації / Н. В. Ботвина. - К. : АртЕк, 2002. - 208 с.

7. Алоні Гаді. Етика бізнесу: соціально-філософський аспект : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії / Алоні Гаді. - К., 2008. - 175 с.

8. Маркс К. Соч. : в 50 тт. / К. Маркс, Ф. Энгельс. - [2-е изд.]. - М., 1964. - Т. 20.

9. Ролз Дж. Теория справедливости / Дж. Ролз. - Новосибирск : Изд-во НГУ, 1995.

O. Kovn'erov

HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF JUSTICE AS A SOCIAL VIRTUE IN THE PROCESS OF FORMING A STABLE BUSINESS TEAM

The article by historical and philosophical analysis of justice as a social virtue in the process of forming a stable business team.

Key words: *virtue, justice, injustice, staff, value, truth, communication, equality, honesty, conscience, duty, self-criticism.*

© О. Ковнеров

Надійшла до редакції 18.10.2011

УДК 215+008

АНТРОПОЛОГІЧНІ ЗМІСТИ ВЧЕННЯ МЕХТІЛЬДИ МАГДЕБУРЗЬКОЇ В КОНТЕКСТІ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ МІСТИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ

В'ЯЧЕСЛАВ СТЕПАНОВ,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних та правових наук Слов'янського державного педагогічного університету

У статті досліджена актуальна історико-філософська проблема - учення Мехтільди Магдебурзької в контексті середньовічної містичної традиції. Автором показано, що домінанта онтологічної концепції Мехтільди з Магдебургу постає метафізика світла та діалектика потоку. На основі цієї онтології вибудовується унікальне вчення про людину, проаналізоване в роботі з огляду на прагматичний вимір містицизму як дискурсу.

Ключові слова: *містицизм, метафізика світла, діалектика потоку, прагматизм, містичний дискурс, онтологічна концепція.*

Постановка проблеми та стан її вивчення. Сучасні умови існування людини означені зростанням динаміки світоглядного процесу. Розвиток техніки розкриває можливості утворення новітніх суспільних форм, природа та якісні властивості яких є відмінними від класичних. Як наслідок загострюється відчуття кризовості суспільного буття, його фрагментарності, відчуження та абсурду. У такі періоди філософська думка має актуалізувати надбання минулих поколінь із метою відродження світоглядних форм, що здатні забезпечити інтеграцію розмаїття досвіду сучасності.

Історія ХХ століття довела, що забуття духовних основ існування людини коштує людству дорогої ціни катастроф. Філософія Модерну виявилася безсилою у справі формування гуманістично орієнтованого світогляду. Указана ситуація спонукає істориків філософії до реконструкції холистичних кон-

цепцій античності, середньовіччя та Ренесансу. Пріоритетними постають дослідження розвинутих форм середньовічного містицизму, заснованих на гармонійному синтезі раціональних та ірраціональних сил особистості.

Поряд із дослідженнями безпосередньо філософського містицизму Діонісія Ареопагіта, Майстра Екхарта, Г. Сузо актуальним постає здійснення концептуалізації філософського змісту релігійної літератури, орієнтованої на образне вираження містичного досвіду. Одним із таких феноменів середньовічної культури є так звана "жіноча містика", метафізичні та антропологічні змісти якої проаналізовано в працях А. Бичко, Т. Любасюк, Ю. Шабанової. Проте відкритим залишається горизонт вивчення специфіки "жіночого" містицизму на рівні окремих авторів, зокрема на прикладі творчості Мехтільди з Магдебургу.

№ 7 (114) листопад-грудень 2011 р.